
De kunst van het verschil
in dialoog met Frank Ankersmit
sprekers Chris Lorenz, Eelco Runia
Renée van de Vall, Dick Pels e.v.a.
groniek
Historisch Tijdschrift
donderdag 17 en vrijdag 18 maart 2005
Locatie: Academiegebouw Groningen, Senaatskamer
Deelname kost 50 euro of 25 euro voor studenten en aio's
Aanmelden kan via e-mail naar heinbraaksma@yahoo.fr
voor meer info www.groniek.nl

Voorwoord

Het filmepos *La meglio gioventù* is in bijna alles een subliem tijdsdocument. Niet alleen de wordingsgeschiedenis – eerst geweigerd door de publieke zender RAI die nu ook door Berlusconi wordt gecontroleerd - en de titel – afkomstig uit een gedicht van de filmer, schrijver en activist Pier Paolo Passolini – maar ook het verhaal dat in de film op romaneske manier wordt verteld is kenmerkend voor het naoorlogse Italië. De liefde voor de kunst, de moeizame verhouding tot de staat, de positie van het Zuiden, de relatie tussen intellectuelen, bourgeoisie en de arbeiders, de schoonheid van het land en uiteindelijk de kunst om te overleven: alle thema's die we, clichématig, met Italië associëren komen terug in de film. De liefde voor de kunst in Matteo – een van de twee broers om wie de film draait – die in conflict komt met zijn hoogleraar letterkunde over de interpretatie van een gedicht en dan op zoek naar orde, zich aanmeldt als politieagent. De moeizame verhouding tot de staat in de vrouw van Nicola, Guilia, die steeds dieper het politieke activisme en geweld wordt ingezogen en uiteindelijk meewerkt aan een bomaanslag. De positie van het Zuiden in de pogingen van Matteo om als Noord-Italiaan de georganiseerde misdaad daar te bestrijden en de poging van zijn zus om als magistraat de maffia uit te roeien. De relatie tussen intellectuelen, bourgeoisie en arbeiders komt terug in de poging van beide broers, in het begin van de film, om een psychiatrische patiënte bevrijden uit de wrede handen van officiële instituten voor geesteszieken. In Nicola en zijn carrière in de antipsychiatrie. Uiteindelijk komt die moeizame relatie tussen intellectuelen, bourgeoisie en arbeiders ook terug in de verhouding tussen twee vrienden van wie de eerste als topambtenaar economisch liberalisme predikt en de tweede die daar als arbeider slachtoffer van wordt. De schoonheid van het land in het buitenverblijf waar uiteindelijk de balans wordt opgemaakt, maar ook in de relatie tussen Matteo en Mirella die net zo goed een liefdesrelatie tussen het Noorden en de verzengende schoonheid van het Zuiden is. En tenslotte gaat de film ook over de kunst te overleven. Matteo slaagt daar niet in en pleegt zelfmoord. Zijn broer weet zich echter aan te passen en door zich soms stil te houden te overleven. En zijn dochter ontkomt aan de last van haar terroristische moeder, door uiteindelijk, zoals veel Italiaanse jongeren uit intellectuele kringen, restauratrice te worden. De jeugd restaureert renaissancefresco's om aan de geschiedenis van de ouders te ontsnappen.

In bijna al deze punten is *La meglio gioventù* een uitvergroting van de problemen van het moderne Europa. De liefde voor de kunst is misschien

minder aanwezig, maar de liefde voor oude en nieuwe monumenten kennen we overal. De verhouding met de staat gaat ook in het traditioneel meer gezagsgetrouwe Nederland steeds meer op Italië lijken. De verhouding tussen het Noorden en het Zuiden vormt, niet alleen in Nederland, steeds meer een probleem nu de aanwezigheid van mensen uit het Middellandse Zeegebied steeds zichtbaarder wordt.[1] De moeizame relatie tussen intellectuelen, bourgeoisie en arbeiders ontwikkelt zich ook in de rest van Europa steeds meer richting de Italiaanse situatie. Als er ooit al een echt verbond heeft bestaan tussen linkse intellectuelen en arbeiders, dan lijkt dat ten einde, nu de arbeiders zich steeds meer tot gematigd rechts en zelfs xenofobie bekeren. Los van traditionele banden is het genieten van de schoonheid van het land een steeds belangrijkere vrije tijdsbesteding geworden. De kunst van het overleven, is tenslotte, nog meer dan de kunst van het klagen, gemeengoed geworden in Europa.

Als dit moderne Italië, met een mediamanipulator als machtigste politicus, de toekomst is van Europa, dan verdient haar geschiedenis meer dan ooit aandacht. Het zijn niet langer alleen de Renaissance en de Oudheid die bepalend zijn voor het moderne Europa, maar ook het Risorgimento. De problemen van het huidige Italië zijn ook onze problemen. En de problemen van het huidige Italië zijn niet te begrijpen zonder een begrip van het Risorgimento.

Het Risorgimento begint hoopvol met de droom dat de kunst niet een bijproduct is van een machtige politiek, maar dat een goede politiek voortkomt uit goede kunst. De relatie die tussen kunst en politiek wordt gelegd, eindigt in een mislukking. De eenwording van Italië is niet het resultaat van de inspanningen van bevlogen intellectuelen en nog minder van vooruitstrevende burgers, maar van ouderwetse Piemontijnse machtspolitiek. En al speelt daarbij de kunst slechts een ondergeschikte rol, nu het verband gelegd is, is het onmogelijk om apolitieke kunst te maken en is aculturele politiek ondenkbaar. Vanaf het Risorgimento is de politiek een cultureel probleem en zijn kunst en cultuur een politiek probleem. Deze moeizame relaties staan centraal in het voorliggende themanummer van *Groniek*.[2]

De plaats waar al deze begrippen samenkomen is het operatheater. Ondanks schrijvers als Manzoni en Leopardi zal het negentiende-eeuwse Italië in de eerste plaats voortleven als de tijd van Rossini, Bellini, Donizetti

1 De eerste generatie gastarbeiders kwam uit Zuid-Italië en Spanje, de tweede uit Turkije en Marokko. Een populair Italiaans grapje is dat het Risorgimento niet de eenheid van Italië betekende maar de deling van Afrika.

2 De redactie is dr. Catrien Santing, prof. dr. Wessel Krul en dr. Rik Peters voor hun nuttige adviezen bij de tot standkoming van dit themanummer.

en boven alles natuurlijk Verdi. Het openingsartikel van Anselm Gerhard is gewijd aan het politiek gekleurde operatheater van het Risorgimento, en daarin staat Verdi centraal. Clementina Gily Reda, vertaald door Eliza Goudriaan, schrijft over een ander icoon van het Risorgimento, Mazzini, die volgens haar ten onrechte wordt gezien als een nobele profeet uit wiens handelen en denken geen lessen te trekken zijn. Asker Pelgrom schrijft ook over Mazzini, maar dan over diens kunstkritiek. Mazzini begreep dat een patriottische schilderkunst niet met alleen historische thema's kon volstaan. Terwijl Mazzini gericht was op de toekomst en een nieuw Italië, keek de kerkelijke staat onder Pius IX, zo laat Wim Zaal zien, voornamelijk achteruit. Na het wegvallen van de Franse militaire bescherming in 1870 kon die kerkelijke staat de Italiaanse eenwording niet langer tegenhouden. Het problematische proces van die eenwording betekende dat ook daarna de blik op het (recente) verleden gericht bleef. Jaap van Osta laat zien hoe dit vrijwel onmiddellijk leidde tot controverses in de geschiedschrijving over de rol van de koning van Savoye, Victor Emmanuel II, die de eerste koning van Italië werd. Rik Peters tenslotte laat zien hoe de pijnlijke ervaring van de recente geschiedenis een centraal punt werd in de fascistische ideologie van Gentile. Daarbij wordt de actualiteit van het Risorgimento ook opnieuw duidelijk.

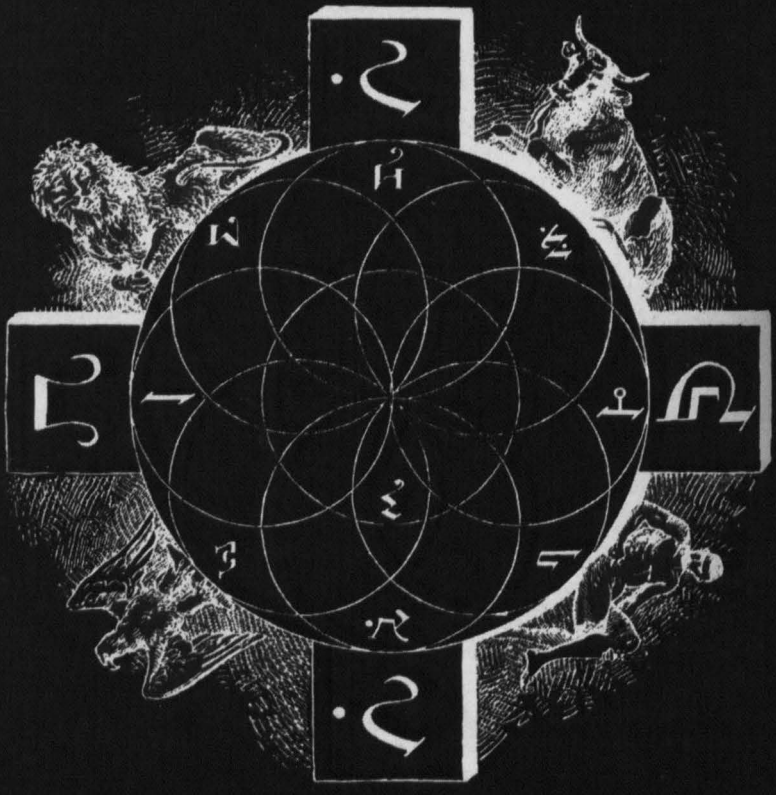
Het supplement opent met een Hoog van de Toren-column van redacteur Jelte Olthof over de verkiezing van de grootste Nederlander. In onze rubriek Memoires van onze tijd belicht Anneke Ribberink de feministische beweging en haar eigen betrokkenheid daarbij. Geheel anders, maar met dezelfde persoonlijke betrokkenheid, is het artikel van Neil Mckenna over zijn fascinatie voor Oscar Wilde. Het probleem van identiteit, maar dan van een politieke gemeenschap, staat ook centraal in het artikel van Rolf Harbers en Diederik Brink over het nieuwste boek van Samuel Huntigton.

In maart 2005 wordt in Groningen, met medewerking van Historisch Tijdschrift *Groniek*, een congres georganiseerd waar het werk van de Groninger geschiedfilosoof en oud-*Groniek* redacteur Frank Ankersmit centraal staat. Vooruitblikkend op het congres schreef Hein Braaksma een inleiding op het werk van Ankersmit. Rolf Harbers, Tomek Katzur en Wouter Hulstijn interviewden hem en vroegen naar zijn persoonlijke betrokkenheid bij de hedendaagse geschiedschrijving.

Margrith Wilke vergelijkt recente publicaties over first-ladies in Nederland, Engeland en de Verenigde Staten. Jan Hein Furnée reageert ten slotte op het artikel in *Groniek* 164 van Dirk Jan Wolfram.

De redactie wenst u veel leesplezier.

Westerse esoterie

Nummer 167

Verschijnt in maart 2005

Met bijdragen van Wouter Hanegraaff,
Marc van der Poel, Cristoph Jedan,
Leonieke Vermeer, Janis Tomlinson